

OTWARZAĆ (132) *vb impf*

otwarzać (127), **odtwarzać** (4), **odwarzać** (1); odtwarzać *PatKaz III, GlabGad* (3); odwarzać *OpecŻyw*.

o oraz drugie a jasne; w *inf* -wa- (14), -wã- (4); -wã- *SkarJedn, ReszHoz, SarnStat*; -wa- : -wã- *CzechRozm* (1:1); w *imp* -wã-; w pozostałych formach -wã- (86), -wa- (6); -wa- *GoslCast*; -wã- : -wa- *BielKron* (2:1), *SkarJedn* (1:1), *SkarŻyw* (11:2), *ZawJeft* (1:1).

inf otwarzać (18). ◇ *praes* 1 *sg* otwãrzãm (14). ◇ 2 *sg* otwãrzãsz (5). ◇ 3 *sg* otwãrzã (44). ◇ 1 *pl* otwãrzãm (1). ◇ [2 *pl* otwãrzacie.] ◇ 3 *pl* otwãrzãjã (14). ◇ *praet* 3 *sg* m otwãrzãł (12). *f* otwãrzãła (1). ◇ 3 *pl* m *pers* otwãrzãli (2). ◇ *imp* 2 *sg* otwãrzãj (3). ◇ 3 *sg* niech otwãrzã (1). ◇ 2 *pl* otwãrzãjcie (1). ◇ *con* 2 *sg* m byś otwãrzãł (1). ◇ 3 *sg* m by otwãrzãł (3). *n* by otwãrzãło (1). ◇ [impers *con* by otwãrzãno.] ◇ *part praes act* otwãrzãjãc (11).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *Otwierać, odmykać coś zamkniętego; aperire PolAnt, Mącz, Cn; recludere, reserare Mącz; adaperire Calep [w tym: co (42)] (55) : OpecŻyw 24v; wżakoż po inżey karmi nie łã [gruszki] tak łzkodliwe, bowiem one odtwarzãjã drogę z żołądka ku wyłciu ofthatka pokarmu na doł. GlabGad 15v; tedy po Elekcyey ten Montan^{us} (ktoremu nowe imię dãli Iulius trzeći) tę Fortę otwarzãł złotã/ tym obyczãiem. BielKron 234v, 234v; Recludo, Otwarzãm/ Odpieczëtuyę. Mącz 56c, 278c, 386b; SkarŻyw A3; Calep 21b; Y bywãłã dyłputacia kto winnięłfy/ ieśli ten kto kram otwarza/ czyli ten kto widzãc tãrguie. PowodPr 76; [Tefz aby po południu Ogrodów/ Haffow albo domow onych w ktorych Braftwa pyiaia nieotwarzãno/ ažby fię Niełłpor dokończył. UstKościel 163v].*

otwarzać komu (26): *Kozã* gdy precz wychodziłã/ *Kozłę* w chlewie oftãwiłã: *Kazãc* by nie wychadzãł/ *Nikom*u nie otwarzãł *BierEz* N2; *BibRadz* *3v, *RejAp* 39 *marg*, 114, *Ee*; *WujJud* Mm6v; *WujJudConf* 86v, 88; *BiałKaz* B2v; *BudNT Matth* 7/8; *CzechRozm* 137, 220; *SkarJedn* 20, 122; *SkarŻyw* 36, 67, 173; *StryjKron* 76; *WujNT* 510; iãko gdy kto złodzieiowi aby kradł/ zamki y drzwi otwarza. *SkarKaz* 610a, 8b, 516b. *Cf* »otwarzać drogę«, »otwarzać wrota miłosierdzia«.

otwarzać czym (1): *WujJud* 86v *cf* »otwarzać i zamykać«.

W przeciwstawieniach: »otwarzać ... zamknãc, [zamykać]« (2): *rofkazãł* zamknãc wrotã/ y nie kazãł ich otwãrzãc aż po *Sãbãcie BibRadz* 2.*Esdr* 13/19; *Toć* kazãł powiedziec fwięty on á prawdziwy/ który ma klucz *Dawidów*/ który otwarza/ á żadny zamknãc nie może *RejAp* 38; [oto łin moy *Iezus* ogãrniony rycerłtwem niebieskim tobie niebo odtwarza/ diablã od gãnia: piekło zãmuka *JanKoszŻyw* G4].

W charakterystycznych połączeniach: *otwarzać drogę, drzwi* (2), *fortę złotã* (2), *korab, kram, krolestwo boże* (2), *piekło, raj, skarby (duchowne)* (3), *wrota* (3).

Szeregi: »otwarzać i zamykać« (1): *Wiemy* że klucz iefł/ ktorým drzwi otwarzãm y zãmukãm. *WujJud* 86v.

»otwarzać, (i) zawierać« [*зык zmienny*] (2): że łyn *Boży* z *Noem* mowil/ korab iego zãwierãł y otwarzãł *CzechEp* 320; *Chwalcie*/ co niebo otwarza zãwiera *GrabowSet* X.

W przen (37) : *BibRadz* *3v; *RejAp* 38, 39 *marg*, *Ee*; *BiałKaz* B2v; *Tãc* iefł [*Bogarodzica*] iãko moł do *Bogã* nãdzieiã rospaczãjãcych/ prãwe wrotã do ktorych grzełzni kolãcem [!]/ á otwarzãjã

nam. *SkarŻyw* 173, 173; *StryjKron* 76; y mocą od Páná BOgá podána/ otwarzáli záuwže Bífkupi Rzymfcy/ y iefzče otwarzáiá te fkarby kościelne duchowne *ReszList* 151; iż chrzeft nálz zámknione grzechem pierwżego Iádámá niebo nam wraca/ y lepży ray otwarza *SkarKaz* 516b, 8b; [Włańnoć tey służebnoći Kluczów ieft/ napierwey rozwięzowác/ y Kroleftwo Niebieskie otwarzáć *HerbOdpow* Nn2.]

otwarzac do czego (11): moc onego Duchá fwiętego przywłafzczáiąc foby/ to ieft/ moc odpufzczenia grzechow nawiętżych y nafprońnieyżych/ tworząc s chleba ciało Pánfkie/ otwarzáiąc do niebá káždemu wedle woley fwoiey *RejAp* 114; Miniřtrowie nie fą páfterze porządnie powołáni/ bo im Piotr nieotwarza do owczárniey. *WujJud* Mm6v; áby z ftrony kluczy/ pořlufżnym á práwowiernym do mocy kościelney y fprawowania zbáwienia ludzkiego/ do fzfáfunku fkarbow Bożych otwarzáł/ á złe nieřpokoyne y Heretyki karał *SkarJedn* 122. Cf »otwarzac drogę«, »otwarzac wrota«.

Zwroty: bibl. »otwarzac bok [czyj]« (1): oto ia otwarzam bok Moáwów od miałf/ od miałf iego [ecce ego aperio latus Moab; ftronę iednę do Moábá *BibRadz*; rámię Moábowe od miałf (*marg*) ábo, bok Moábitów, H. (-) *WujBib*] *BudBib* Ez 25/9.

»otwarzac drogę« = *dawac przystęp do czegoř, umożliwíac coř [w tym: komu (2), czemu (1), do czego (1)] [szyk zmienny] (3):* *RejPos* 26; á ták nágrawániu fzfátánfkiemu drogę otwarzáiá. *RejPosRozpr* b3; Teć rzeczy otwarzáiá drogę wfzetecznikom [*Haec sunt, quae viam aperiunt scortatoribus*] *ModrzBaz* 53.

»niebo, niebiosa otwarzac« [szyk zmienny] (6:1): *BiałKat* 301; *WujJudConf* 86v, 88; *SkarJedn* 20; *SkarŻyw* 173; Sáma cnotą y niebo ludzie otwarzáiá: Sáma cnotą do Bogá wolny przyřtęp máiá. *PudłFr* 74; *GrabowSet* X; [JanKoszŻyw G4].

»rękę otwarzac« (2): lud wfzyćiek rádości fię niech nápełnia/ á vbogim hoyną rękę otwarza *SkarŻyw* 67; Ty dáry twoie fypieřz/ á oni zbieráiá/ ty rękę twoię otwarzáł [apeñente te manum tuam *Vulg Ps* 103/28; gdy otworzyřz rękę twoię *WujBib*]/ á oni fię dobry twemi nápełniáiá *SkarKaz* 278a.

»otwarzac wrota, fortę, drzwi [w tym: do czego (7), ku czemu (2)]« [szyk zmienny] (6:2:1): Poczęli tedy Mniřzy z innymi popy vcżynki fwe řmiele przedáwác/ á tym ludziom fortę ku wfzelákim zlořćiam otwarzáć *CzechRozm* 220, 137; Piánřtwo niezbedne/ w dáie człowieká w pořromocenie y do wiela zlořći y grzechow wrotá otwarza. *SkarŻyw* 271, 36, 59; Gánilili małżeñřtwo/ y one^g fię odprzyřięgáli fortę do wfzeteczeńřtwá otwarzáiąc *CzechEp* 362; á nákoniec do piekielnego one^g táráfu/ odchłáni/ řzeroką drogę toruie/ y wrotá otwarza. *LatHar* 581; *WujNT* 510; *SkarKazSej* 685b; [A wy Confederátiá gániác [...] do rozłiewániá krwi [...] drzwi otwarzáć *Respons C*].

»[komu] otwarzac wrota miłofierdzia« [szyk zmienny] (2): Iáko řam P. Iezus mowi: Iřem dla grzeřlnych przyřzedł. y wfzytkim wrotá miłofierdzia řwego otwarza *SkarKaz* 348a, 384b.

2. Rozwierac w celu wydobyćia czegoř z wñętrza; relinere Mqcz (7): Relino, Otwarzam/ odmuskuyę/ oddzieram com przimuskał. *Mqcz* 194c.

otwarzac co (4): Matířz zyey wyadomofczia othwarzáł řpidwářfek *LibMal* 1546/117; *SarnStat* 20; [liřty one wflyćkie Pompeius popalił/ y znác dał/ iáko ieft zła rzecz liřty cudze odwářzáć *LorichKosz* 169v]. Cf *Zwrot*.

otwarzać do czego (1): Księgi Zyemskie mają być chowane w zamknięciu/ Do których ksiąg mają być trzy [!] zamki y trzy klucze/ z których ma być jeden v Sędzkiego/ drugi v Podłędka/ trzeci v Piłarza: á niegodzi się żadnemu bez drugiego do Ksiąg otwierać. *UstPraw* G2v.

otwarzać czym (1): Ich pana piłarza myeyskiego malzoncze spidwarka podlye lofka wgyfdbye stoyaczego kradla pyenyadze mamką vnyey, bądacz othwarzala kluczem theyze panyey *LibMal* 1551/163v.

Zwrot: »otwarzać księgi« [szyk zmienny] (2): *RejPos* 6; Bo potępionym tych ksiąg otwierać nie przytało. *WujNT* 851.

3. *Rozchyłać, rozwierać; aperire HistAl, PolAnt, Vulg; dilatare PolAnt [co]* (32) : *RejPs* 22v; *RejJóz* C6v; kthory [bazyliszek] vtháwicznie lpał/ á gdy poczuł człowieká álbo iákíe zwierzę przybliżające się do siebie otwarzał swe oczy *HistAl* K8v; Oczymá swoimi bierze ją [rzekę]/ á nozdrze swe otwarza gdy mu przychadza do nich. (*marg*) To iest/ piąc y oczy y nozdrzá wnurzy áż do dna. (-) *BibRadz Iob* 40/19; Paetus qui obliquatis oculis in altum respicit, Który tak z wierzchu pátry yákoby tilko połowicę zrzenić otwarzał *Mącz* 272d; Hisco – Ziewom, vta otwarzam. *Calep* 482b.

W porównaniu (1): Człowiek opiły przewrotnym iest á hárdy nie ostoi się w swym mieżkaniu/ otwarza dużę swą iáko grob [*dilatavit sicut infernus animam suam*; który rozlżerzył iáko piekło dużę swoię *WujBib*] *BibRadz Hab* 2/5.

W charakterystycznych połączeniach: otwarzać gębę, nozdrza, oczy, usta (2).

W przen (25) :

Zwroty: »[czyje] oczy otwarzać« = *przywracać komuś wzrok; oculos aperire PolAnt, Vulg* (2): *BibRadz Ioann* 10/21; Teć słowá nie są opętanego. Izali czárt ślepych oczy otwierać może? *WujNT Ioann* 10/21.

bibl. »otwarzać oczy [na kogo]« = *spoglądać z gniewem na kogoś* (2): Człowiek [...] przemii iáko cień á nie ostoi się. Y ná takiegoż ty ielzce otwarzaś oczy twoie [*super hunc aperuisti oculos tuos*]/ á pozywał się z sobą do sądu. *BibRadz Iob* 14/3; *BudBib Iob* 14/3.

»oczy otwarzać« = *zaczynać coś rozumieć* (1): Aczkolwiek ná końcu/ kiedy zupełność Pogánów do kościoła wnidzie/ tedy też wżyték oštátek Zydów pocznie oczy otwierać/ błąd swoy poznawác *WujNT* 520.

»otwarzać oczy« [w tym: komu (4), czyje (1)] = *ułatwiać komuś rozumienie czegoś, oświecać; oculos aperire PolAnt [szyk zmienny]* (5): *RejAp* 3, 166v; Wyrywaiać cię z ludu (tego) y z pogan do których cię teraz połyłam/ Otwierać oczy ich/ ábylię náwrócili od ciemności do światłá/ á (od) władze lżatánfkíey do Bogá *BudNT Act* 26/18; *SkarŻyw* 581; *NiemObr* 180.

»[komu] rozum otwarzać« (2): Y w nim pokoiu onego/ do ktorego bárzo teknił/ vzył/ ná frogości żywotá y karanie ciáłá swego/ y ná czytaniu piłmá S. do ktorego mu Pan Bog głęboki rozum/ kluczem láłki swey otwarzał. *SkarŻyw* 86, 352.

»otwarzać serce (a. serce i (a) myśli)« [w tym: komu (2), czyje (1)] = *czynić kogoś zdolnym do pojęcia czegoś [szyk zmienny]* (3): iż wždy z nimi mowił y otwarzał im myłli y fercá ich. *RejPos* 230, 230; Bog sam tylko ten iest/ który fercá ludzkie otwarza/ y on też sam słowá swego zdrowe wyrozumienie dawa. *CzechRozm* 2v.

»otwarzać słuchy« = *odejmować głuchotę* (1): wołali głowy wielkimi/ iż ten iuż wżytko dobrze czyni/ iuż otwarza słuchy ludzkie *RejPos* [203].

»usta otwarzać [czyje]« = *przemawiać przez kogoś* (2): *ArtKanc* K16v; nie máiący ducha kościoła Bożego/ który vftá wiernych swoich ná wychwalenie tey [*Panny*] nád wżytkie stworzenie nawyższy otwarza. *SkarKaz* 578b.

»otwarzać usta« = *mówić; os aperire* *PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (5): Vciśnion był y vdręczon/ á nie otworzył vft swoich wiedzion ku zábićiu iáko báránek/ á przed łtrzyżącym iáko owieczká milczał/ nie otwarzaiąc vft swoich. *BibRadz Is* 53/7, *Eccli* 39/7; Zá to wdzięcznym łercem dziękuiać/ vftá ná chwale [!] Bogá twego/ [...] otwarzáy [!]. *SkarŻyw* 2, 141; *WujNT Act* 427 *marg*.

»otwarzać zmysł(y) [komu]« = *pozwalać coś pojąć* [szyk zmienny] (2): *SarnUzn* D4; onże łam piłmá o łobie wykłádał/ y zmyłł vczniom łwym/ áby piłmá rozumieli/ otwarzał *CzechEp* 125.

4. *Rozszerzać; przecinać; redulcerare* *Mącz; aperire* *PolAnt* [co] (18) : Vrban nieumie vypouiedziec tego ziele drogołci/ Bo otwarza pierłi ktore bywaią zacifniołne [!] od łtarołci *FalZioł* I 136b, † 6, IV 3d, 7c, 10c; Bowiem ono ruri w nołie ku mozgu odtwarzaiąc wilgotnołci rołpułzcza j wywodzi, ktore potim tak porułzone mozg onym kichanim wyrzucza. *GlabGad* B8; Redulcero, Ráne łlbo wrzód znouu łlbo powtore otwarzam. *Mącz* 501b.

otwarzać komu (2): Gnoy też z czebulą z łłuczony na obłyfiála głowę pomaga. A gdy gi z kadziłem á z wodą miodową piją, kamieñwnátrz [!] łlamie/ á dzieciom żywot barzo otwarza. *FalZioł* IV 14d. cf *otwarzać komu* *czym*.

otwarzać komu *czym* (1): Záchować łye niegodzi máłce płodu łwego? A oyciec go ma łtráćić/ chwały z ład chwytáiąc Ludzkiéy/ dułżę wymuiąc/ bok iéy otwarzaiąc Krwáwym mieczem/ y ducha żywot [!] niolącego Wygládzaiąc? *ZawJeft* 40.

W przeciwstawieniu: »otwarzać ... zamykać« (2): *PatKaz III* 105; ale wıeczey oddala łpanie łwym rozełcim po cieie [*siła przyrodzona*] odtwarzaiąc drogi wżitkich łmyłłow zewńetrznych, á zamykaiąc w pokoioi łmyłły wńetrzne *GlabGad* K5.

W charakterystycznych połączeniach: *otwarzać bolączki, piersi* (2), *rany* (3), *wrzód, żyły*.

Zwroty: »żywot [= *brzuch, wńetrznołci*] otwarzać« (4): Mięłło ieżowe barzo żołádek potwierdza/ żywot otwarza/ vryne pobudza *FalZioł* IV 10c, I 100a, IV 14d, 24a.

»otwarzać żywot« = *być pierworodnym* [szyk zmienny] (2): *BielKron* 30v; Włzytko co otwarza żywot w káżdym cieie [*Quicquid aperit vulvam omnis carnis*]/ ktore przyniołá Iehowie/ bądż człowiek bądż bydlę/ twoie będzie *BudBib Num* 18/15.

»żywot odtwarzać« = *czynić kobietę płodną* (1): vydzyalem łrom twoy y łlyłzalem łromotą nye płodnołzczy tobye uyrzuczona czo nyelzłufznye łobye uczyniono nád grzechem bouyem nye nád naturą łyá bog młzcy a przeto gdycz y zyuođ zamyka to czyny aby dzywnyey znouu odtwarzayąc bołky dar był by poznán *PatKaz III* 105.

Szereg: »odmiękcza i otwarzać« (1): Ale iucha z niego [*mięsa skowronkowego*] żywot odmiękcza y otwarza. *FalZioł* IV 24a.

W przen (2) : *ZawJeft* 48; Milczcie/ milczcie próżę was/ ten wáłz wierłz łpiérány/ Otwarza bliżny łwiéże/ y porułza rány. *GosłCast* 41.

5. *Odkrywać, odsłaniać, objaśniać; aperire PolAnt, Vulg; manifestare PolAnt; pandere, patefacere Mqcz [w tym: co (13)] (17) : Pando, Otwarzam/ rofzerzam/ rościagam. Metaphorice, Wyyáwiam/ rosláwiam. Mqcz 275a; Patefacio, Oznaymiam/ Wyyáwiam/ Otwarzam. Mqcz 283c; iż czas wśzytki zákryte y táiemne rzeczy otwarza/ y wynurzyć lię zlé zá czáfem muśi *SkarJedn* 150; *SkarKaz* 43a.*

otwarzać komu (11): ReszHoz 136; Nie chce P. BOg wśzytkim rozumienia táiemnic swoich otwárzác/ ále lámym ítárlzym. SkarKaz 80b marg; Otwarzay wieczna mądrości IEZV Chryśte táiemnice twoie/ ktore Duch ś. twoy w piśmie zákrył/ świątym vrzędnikom y páłterzom náłzym SkarKaz 85b, 85b, 275a, 635b. Cf »otwarzać pisma«, »serce otwarzać«.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: iż (1), zaimek pytajny (1)] (2): Leop Act 17/3; á długie látá otwarzáią iákim kto ieft. y zátáić lię nic nie może/ iáko Pan mowi: coby lię z czáfem nie odkryło. SkarKaz 549b.

W przeciwstawieniu: »otwarzać ... zamykać« (1): pokornym ty táiemnice śwe otwarzałz/ á tym ie zamykałz/ ktorzy lámí łobie mądreml lię być zdádzą. SkarKaz 85b.

Przysłowie: Nie ledá komu otwarzay fercá twego [Omni homini ne manifestes cor tuum]/ ábyć nie oddał fałszywą wdzięcznością. BibRadz Eccli 8/22.

Zwroty: »otwarzać pisma [komu]« [szyk zmienny] (2): I mowili miedzy zobą [!] záłz ferce náłze niegorzalo wnás/ gdy nám mówił wdrodze/ i kiedy nám piśma otwárzál [ut aperiret nobis scripturas]? MurzNT Luc 24/32; RejPos 111v.

»serce [komu] otwarzać« = być ufny m wobec kogoś, zwierzać się komuś; manifestare cor PolAnt (3): BibRadz Eccli 8/22; W tym nádźię pokłádaycie/ Temu fercá otwarzaycie: W niezczęściu/ y w káždéy trwodze Náłzá vñość záváždy w bodze. KochPs 89; bráčia go miłowáli iáko włáfną mátkę/ y ferce mu śwe iáko fyn máłce otwarzáli. SkarŻyw 333.

Szeregi: »otwarzać i objawiać« (1): (marg) Świąci wiedzą śpráwy náłze. (–) Stąd idzie gdy świąci iuz ná Páná Bogá páłtrzą/ wiedzą wśzytki śpráwy náłze/ y fercá náłze P. Bog im otwarza y obiáwia/ śpořobem tákim ktorego my poiác nie możem. SkarKaz 635b.

»otwarzać i wtaczać« (1): wykłádał im piśmá/ otwarzáiąc y wtaczáiąc [adaperiens et insinuans; wywodząc y wykłádájąc WujNT]/ iż Chriřthus miał ćierpieć y wřtác od vmárłych Leop Act 17/3.

**** Bez wystarczającego kontekstu (3) : Discapedino, Otwarzam. Mqcz 90a; Hiulco, Otwarzam/ rořpádam lię. Mqcz 156b; Laxo, Rościagam/ Rořpościeram/ teź otwarzam. Mqcz 186c.*

Synonimy cf OTWIERAĆ.

Formacje współrdzenne cf 1. ODEWRZEĆ.

Cf OTWARZAJĄCY, OTWARZANIE, OTWARZANY